

ЧЎЛ ТУРИЗМИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ИМКОНИАТЛАРИ (ЖАЙРОН
ПИТОМНИГИ МИСОЛИДА)

Мавлонов Аҳмаджон Мухамадович

(БухДПИ География кафедраси доценти, г.ф.н.),

Тўхтаев Зайниддин Умурзоқович (Бухоро ихтисослаштирилган Жайрон питомниги
кичик илмий ходими)

Аннотация. Мазкур мақолада чўл туризмини ривожлантириш имкониятлари хусусида ўз боради. Мақолада Бухоро ихтисослаштирилган Жайрон питомнигида туризмни, хусусан экотуризмни йўлга қўйиш имкониятлари ўрганилган. Шунингдек, мақолада “Жайрон” питомнигига ташриф буюрган туристларга қандай имкониятлар мавжудлиги тўғрисида сўз боради.

Калит сўзлар. Бухоро ихтисослаштирилган Жайрон питомниги, чўл, туризм, чўл туризми, экотуризм, жайрон, махсус қўриқ масканлари, флора, фауна.

Ўзбекистон табиати ғоят гўзал ва хилма-хил. Унда баланд тоғлар ва тоғ олди минтақаси, адирлар, хушманзара водий ва воҳалар, бепоён чўллар катта ҳудудларни эгаллайди. Мазкур табиий ландшафтлардан мамлакатимиз Миллий иқтисодиётининг турли соҳаларида самарали фойдаланиб келинмоқда. Айниқса, республика майдонининг 70 фоиздан ортиқ қисмини ташкил қилган чўл ҳудудларини имкониятлари катта. Бухоро вилояти Ўзбекистоннинг жануби-ғарбида, тўлигинча чўл зонасида жойлашган вилоятлардан бири. Табиий географик жиҳатдан вилоят ҳудудини Қуйи Зарафшон округи ва катта қисми Қизилқум чўли ишғол этган. Вилоятнинг чўл қисмидан бугунги кунда саноат (тоғ-кон саноати, ёқилғи, қурилиш материаллари ва ҳ.к.), чорвачилик (қорақўлчилик) ва транспорт каби соҳаларда кенг фойдаланилмоқда. Аммо, чўлларнинг туристик салоҳияти ҳам ўзига хос.

Вилоят ҳудудининг 88,6 фоизини чўл-яйлов минтақаси ташкил этади. Бухоро вилоятнинг чўл қисмидаги қадимий йўллар (Бую Ипак йўлининг тармоқлари, Бухоро – Қарши, Бухоро – Хоразм ва ҳ.к.), сув объектлари (Аму-Бухоро машина канали, ташлама кўллар, минерал булоқлар ва қудуқлар ва ҳ.к.), махсус қўриқ масканлари (давлат буюртмалари, питомниклар ва ҳ.к.), қадимий шаҳарлар (Варахша, Пойкент, Вардонзе ва б.), тарихий обидалар ва зиёратгоҳлар туризм объектлари сифатида хизмат қилиши мумкин. Бухоро вилояти чўлларининг ноёб туризм объектларидан бири Бухоро ихтисослаштирилган “жайрон” питомнигидир.

“Жайрон” питомнигига 1977 йилда асос солинган бўлиб, у Бухоро шаҳридан 42 км жануби-шарқий йўналишда Бухоро – Қарши магистрал йўли яқинида жойлашган. Дастлаб, “Жайронларни кўпайтириш бўйича Бухоро махсус парваришхонаси” деб номланиб, унинг вазифаси бу ноёб ҳайвон турини кўпайтириш, биологияси ва популяция ресурсларидан рационал фойдаланиш муаммоларини ўрганиш бўлган. Олимларнинг тавсиясига кўра Моможурғоти ва Саритош платолари орасидаги 5145 га чўл ландшафтлари (эрозион ботик) парваришхонани ташкил этиш учун ажратиб олинди. Чўл флораси ва фаунаси кенг тарқалган ҳудуд жайронлар яшайдиган табиий ҳудудларга тўла мос келади. Қолаверса, парваришхона жанубидан Аму-Бухоро машина канали оқиб ўтади.

Олимларнинг олиб борган изланишлари натижасида питомник худудидаги ноёб ҳайвонлар сони кўпайиб борди. Дастлаб 43 та жайрон муҳофазаси билан ишлар бошланган бўлса, бугунги кунда 1045 та жайрон, 172 бош туркман қулони, 17 бош Пржевальский отлари, 2 бош хонгул (Бухоро буғуси), 52 бош Бухоро тоғ қўйлари ва бошқа турлар муҳофаза қилинмоқда.

Ҳайвонларнинг ноёб турларни кўпайтиришга ихтисослашган “Жайрон” экомаркази майдонини кенгайтиришга қаратилган сиёсат олиб борилди. 2009 йил 2 феврал Бухоро вилояти ҳокимлигининг 80-сонли қарори билан 9363 га майдон экомарказ балансига ўтказилиб, унинг майдони 16,5 минг гектарга етди. 2011 йил Шўртан газ-кимё мажмуасининг ҳомийлик ёрдами билан экомарказ худудига янги майдонлар қўшилди. “Жайрон” экологик марказининг худуди шартли равишда икки қисмга ажратилган. Биринчисининг майдони 5 минг га бўлиб, унда камёб ҳайвон турлари кўпайтирилади. Майдони 11,5 минг га бўлган иккинчи қисмида эса мослаштириш маркази жойлашган. Унда туркман қулони, Пржевальский отлари ва жайронлар учун табиий ҳолда кўпайтирилмоқда.

Бухоро ихтисослаштирилган “жайрон” питомнигининг туристик салоҳияти беқиёс. Мафтункор чўл табиати, ноёб ҳайвонлар ва бетакрор ландшафт қўйнида дам олиш, хордик чиқариш, саломатликни тиклаш ва табиат гўзаллигидан баҳра олиш мумкин. Қолаверса, экомарказнинг қулай географик ўрни¹ бунга имкон беради.

“Жайрон” питомнигига ташриф буюрган ҳар қандай турист қуйидагиларга эга бўлиши мумкин:

- Бепоен чўл табиати қўйнида хордик чиқариши (дам олиши);
- Чўл ландшафтларидан баҳра олиб саломатликни тиклаши;
- Чўл ҳайвонлари ва уларнинг биологияси тўғрисида маълумотга эга бўлиши;
- Чўл флораси ва унинг ўзига хослиги билан танишиши;
- Чўлда биологик хилма-хилликни сақлаш ва табиатни муҳофаза қилиш ишларини йўлга қўйилганлиги ҳақида эшитиш;
- Ов туризми, ов қилиш ҳақида ахборот олиш орқали экологик маданиятни оширишга эришиш;
- Ўқувчи ва талабалар учун чўл табиати бағрида, табиий лабораторияларда экскурсия ва дала (кўчма) дарсларни ташкил қилиш ва ҳ.к.

Юқоридагилардан келиб чиқиб, “жайрон” питомнигида ички туризмни янада ривожлантириш мақсадга мувофиқ. Бунинг учун энг аввало, ўқувчи ва талаба ёшларни жалб қилиш чораларини кўриш лозим. Бунда, таълим муассасалари ва маҳаллаларда “жайрон” питомнигини тарғибот-ташвиқот қилиш, ёшлар орасида табиатни асраш ва экологик маданиятни оширишга қаратилган давра суҳбатлари ўтказиш яхши натижа беради. Шунингдек, “жайрон” экомаркази сайтини мунтазам янгилаб бориш, питомник худуди бўйлаб онлайн туристик маршрутлар ташкил қилиш ҳам ижобий самара беради.

Ҳозирда Бухоро ихтисослаштирилган “жайрон” питомнигида туризмни янада яхшилаш, туристик инфратузилмани шакллантириш борасида амалий ишлар бошланган. Жумладан, питомникнинг сайти ташкил қилинган. Экомарказда музей фаолиятини йўлга қўйиш, питомник худудида меҳмонхона ва конференция зали қуриш ишлари бошланган. Мазкур

¹ Бухоро – Қарши магистрал йўли бўйида жойлашган бўлиб, Бухоро, Когон ва Қоровулбозор шаҳарларидан транспорт қатновининг мавжудлигидир.

объектларни курилиши яқин келажакда “жайрон” питомнигида нафақат ички туризмни, балки, ташқи туризмни ривожлантириши шубҳасиз.

Бухоро вилоятининг чўл худудларида бундай объектларнинг кўпайиши эса, ўз навбатида вилоятда чўл туризмнинг шаклланишига олиб келади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Мавлонов А.М. Чўл урбанизацияси. Бухоро. “Дурдона” нашриёти. 2015. – 176 б.
2. Мавлонов А.М., Жалилова Ч. Бухоро вилояти рекреация ресурсларидан фойдаланишнинг айрим жиҳатлари. Орол бўйи худудларида ноқулай экологик омилларнинг салбий таъсирларини юмшатиш масалалари. Республика миқёсидаги илмий-амалий ануман материаллари. –Бухоро, 2020.- Б. 28-30.
3. Назаров И.Қ., Тошов Х.Р., Ҳалимова Г.С. Чўл зонасининг дам олиш ресурслари хусусида (Қуйи Зарафшон мисолида). География ва табиий ресурслардан фойдаланиш. Конференция материаллари тўплами. Тошкент, 2001. 68-70 б.
4. Тошов Х.Р., Мавлонов А.М. Аму – Бухоро машина канали – рекреацион ресурс сифатида. Ўзбекистонда туризм ва рекреацияни ривожлантиришнинг географик муаммолари ва имкониятлари. Халқаро илмий-амалий конференция материаллари. –Чирчиқ, 2019. - Б. 217-219.